कालकर्णीं यशुपहाः। ज्वरापस्मारविस्फोटतृतीयक-चतुर्थकाः। सर्वे प्रशममायान्ति शिवतीर्थजलोक्षणात्। ज्ञानोदतीर्थपानीयैर्लिङ्गं यः स्नपयेत् सुधीः। सर्वतीर्थोदकैस्तेन ध्रुवं संस्नपितं भवेत्। ज्ञानरूपोऽहमेवात्र द्रव्यमूर्त्तिं विधाय च। आद्यविध्वंसनं कुर्यां कुर्यां ज्ञानोपदेशनम्" "इति दत्त्वा वरान् शम्भुस्तत्रैवान्तरधीयत। कृतकृत्यमिवात्मानं सोऽप्यसंस्तं त्रिशूलभृत्। ईशानो जटिलो रुद्रस्तत्पीत्वा परमोदकम्। अवाप्तवान् परं ज्ञानं येन निर्वृतिमाप्तवान्"।

ज्ञानसाधन न०६त०। १इन्द्रिये २तत्त्वज्ञानसाधने श्रवणमननिदिध्यासनादौ च।

ज्ञानापोह पु०६त०। ज्ञानजसंस्कारनाशके विस्मरणे।

ज्ञानाभ्यास पुं०६त०। १ज्ञानसाधनश्रवणाद्यावृत्तौ "तच्चिन्तनं तत्कथनमन्योन्यं तत्प्रबोधनम्। एतदेकपरत्वञ्च ज्ञानाभ्यासं विदुर्बुधाः" इत्युक्तलक्षणे २मननादौ च। बोधाभ्यासादयोऽत्र। "सर्गादावेव नात्यन्तं दृश्यं नास्त्येव तत्सदा। इदं जगदहञ्चेति बोधाभ्यासं विदुः परम्" वेदान्तसा०

ज्ञानासन न० "अथान्यदासनं कृत्वा सर्वव्याधिविनाशनम्। योगाभ्यासो भवेत् क्षिप्रं ज्ञानासनप्रसादतः। दक्षपादोरुमूले तु वामपादतलं तथा। दक्षपादतलं दक्षपार्श्वे संयोज्य धारयेत्। एतज्ज्ञानासनं नाम ज्ञानविद्याप्रकाशकम्। निरन्तरं यः करोति तस्य ग्रन्थिः क्षयं भवेत्" इति रुद्रयामलोक्ते कासनभेदे।

ज्ञानिन् त्रि० ज्ञानमस्त्यस्य इनि। १ज्ञानयुक्ते ब्रह्मसाक्षात्कारयुक्ते "चतुर्विधा भजन्ते मां जनाः सुकृतिनोऽर्जुन। आर्त्तो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ!"। "ज्ञानिनामपि सर्वेषां मद्भक्तेनान्तरात्मना" गीता २बोधयुक्तमात्रे त्रि० ज्ञानिनो मनुजाः सत्यं किन्तु ते न हि केवलम्। यतो हि ज्ञानिनः सर्वे पशुपक्षिमृगादयः" देवीभा०। ज्ञान+अस्त्यर्थे मतुप् मस्य वः। ज्ञानवदर्थवार्थे "बहूनां जन्मनामन्ते ज्ञानवान् मां प्रपद्यते" गीता। उभयत्र स्त्रियां ङीप्।

ज्ञानेन्द्रिय न० ज्ञायतेऽनेन ज्ञा-करणे ल्युट् ज्ञानसाधनमिन्द्रियम् कर्म०। १ज्ञानसाधने इन्द्रिये श्रोत्रादौ "ज्ञानेन्द्रियाणि श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वा च नासिका। ज्ञानेन्द्रियार्था विषयाः" भा० टि०। इन्द्रियशब्दे विवृतिः। "एतान्याकाशादीनां सात्त्विकांशेभ्यो व्यस्तेभ्यः पृथक्२ श्रोत्रेणोत्पन्नानि यथोक्तं देवीभागवते। "पञ्चभूतस्वतत्त्वांशैः श्रोत्रादीनां समुद्भवः। ज्ञानेन्द्रियाणां राजेन्द्र! प्रत्येकमिति निश्चितम्"। क्रमशो दिग्वातार्कप्रचेतोऽश्विनो ज्ञानेन्द्रियाणां देवताः। शब्दस्पर्शरूपरसगन्धाश्च क्रमशो ज्ञानेन्द्रियाणां विषयाः।

ज्ञापक त्रि० ज्ञा-णिच् ल्यु। बोधके।

ज्ञापन न० ज्ञा-णिच्-ल्युट्। बोधने।

ज्ञीप्सा स्त्री ज्ञप-सन्-भावे अ। ज्ञातुमिच्छायाम्।

ज्ञीप्सामान त्रि० ज्ञप-सन्-कर्मणि शानच्। ज्ञातुमिच्छमाने। "ज्ञाघ्नुङस्याशपां ज्ञीप्सामानः" पा०।

ज्ञेय त्रि० ज्ञा-कर्मणि यत्। बोद्धव्ये। यथा व्याकरणादि पाणिन्यादेर्ज्ञेयैकदेशार्थमपि" भा०भा०। २ज्ञातुं योग्ये ब्रह्मणि च। "ज्ञेयं यत् तत् प्रवक्ष्यामि यद् ज्ञात्वाऽमृतमश्नुते। अनादिमत् परं ब्रह्म न सत् तन्नासदुच्यते। सर्वतः पाणिपादं तत् सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम्। सर्वतः श्रुतिमल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति। सर्वेन्द्रियगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितम्। असक्तं सर्वभृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च। बहिरन्तश्च भूतानामचरं चरमेव च। सूक्ष्मत्वात् तदविज्ञेयं दूरस्थं चान्तिके च तत्। अविभक्तं विभक्तेषु विभक्तमिव च स्थितम्। भूतभर्तृ च तज्ज्ञेयं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च। ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते"। "ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम्" गीता।

ज्या जरायां क्र्या० पा० पर० अक० अनिट्। जिनाति अज्यासीत्। जिज्यौ जिज्यतुः। जिनः।

जया स्त्री ज्या-अच्प्रा० यक् नि०। १धनुर्गुणे अमरः तस्य निरन्तराकर्षणेन धनुषो जराकरणात्तथात्वम्। २वसुधायां तस्याः प्रतिक्षणं क्षीयमाणत्वात् तथात्वं ३मातरि स्वप्रसवेन तस्याः वयोहानेस्तथात्वम् मेदि०। गोलक्षेत्रान्तर्गते धनुराकारक्षेत्रस्यकेन्द्रस्थानात् उभयपार्श्वसंलग्ने ४सरलरेखाभेदे। क्रमजयाशब्दे ३२०१ पृ० जीवाशब्दे ३१२५ पृ० द्रष्टव्यम्। तास्च चतुर्विंशतिसंख्यकास्तत्र क्रमज्याशब्दे उक्तावशिष्टा उत्क्रमज्यामानसंख्याङ्काश्च सू०सि० उक्ता यथा "सुनयोरम्बुधमलारसघट्का सुनीश्वराः। द्वाष्टैकाक्षपमङ्गलाः सागरार्थकृतायनाः। सर्ववेदानवाद्र्यर्थादिङ्नगास्त्रयर्थकुञ्जराः। नगाम्बरविषयेन्द्राक्षपरक्षिप्तङ्कराः। धरार्थवसुताशैकाभुजङ्गाक्षिधरेन्द्रवः। नवरूपमहीप्रैकागजैकाङ्गनिशाकराः। गुणाश्विरूपनेत्राणि पावकाग्निगुणाश्विनः। वसुर्वार्थाश्व-